

tidsskrift sb., -et, -er, i sms.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, fx
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild sb., -et el. tids-

spilde sb., -t.

Nyt fra **Sprognævnet**

spørgsmål, tj. pl. ene

tidsstemple vb., -ede.

tidsstempling sb., -en, -er.

Unges holdninger til stavefejl på Facebook

Af Anna Kristiansen

Man hører ofte folk beklage sig over hvor dårligt især de unge staver på de nye medier. Bekymringerne går især på at de særskriver selv etablerede sammensætninger, glemmer eller fejlagtigt tilføjer præsens-*r* i verber der ender på *-re*, og undlader stort begyndelsesbogstav efter punktum og i proprier.

En af konklusionerne på en holdningsundersøgelse som jeg lavede sammen med tre medstuderende i foråret 2012, var at det er en udbredt opfattelse at de nye sociale medier er den største trussel mod det danske skriftsprog der findes. 38 procent af de i alt 525 respondenter i undersøgelsen mente at sociale medier var en større trussel mod skriftsproget end fx ungdomssprog, påvirkning fra engelsk, ukorrekt sprogbrug i de traditionelle medier og mangelfuld undervisning i skolerne. Men er folk da helt ligeglade med hvordan de selv og andre staver på Facebook? Eller afhænger det måske af stavefejlstypen?

Det er hvad jeg har undersøgt i mit speciale, ”*Det er lidt dumt hvis man ikke kan stave, ik?*” *Unge bevidste og ubevidste holdninger til stavefejl i statusopdateringer på Facebook.* Her fik jeg 352 danske gymnasieelever, handelsskoleelever og elever på teknisk skole i alderen 15-22 år til at svare på en sprogmasketest (se nedenfor) og et spørgeskema. Sprogmasketesten skulle afsløre de unges ubevidste holdninger til en række udvalgte stavefejlstyper når de bliver lavet på Facebook, mens jeg i spørgeskemaet åbent spurgte til deres holdninger til disse stavefejlstyper for senere at kunne sammenligne de ubevidste holdninger med de bevidste.

Når jeg ser på såvel bevidste som ubevidste holdninger, skyldes det at man ved tabuiseret sprogbrug ofte ser at folks bevidste og ubevidste sprogholdninger ikke stemmer overens (Kristiansen 1999, 2006). Man tror måske at man er mere tolerant over for >

folk der laver stavfejl, end man reelt er, eller måske mener man omvendt at man mister al respekt for folk der laver stavfejl på nettet, mens man måske i virkeligheden oftest overser fejlene.

Når det er interessant at undersøge sprogholdninger, er det fordi man har en formodning om at sprogholdninger skaber sprogforandring: Hvis man synes at stavfejl er irriterende, vil man sandsynligvis gøre sig umage med at undgå at lave dem. Kun hvis de unge generelt er ligeglade med stavfejl eller måske ligefrem synes der er noget godt ved dem, er det sandsynligt at de vil ignorere retskrivningsnormerne i fremtiden (Kristiansen, Garrett & Coupland 2005).

Sprogmasketesten

Sprogmasketesten er en meget etableret metode til undersøgelser af ubevidste sprogholdninger til forskellige typer af talesprog, især inden for dialektforskning. Den går ud på at man giver et antal respondenter et afkrydsningskema med forskellige antonyme skalaer og beder dem bedømme nogle personer på disse skalaer ud fra en lille sprogpå prøve. Respondenterne må ikke vide hvad det præcis er man undersøger, og man mener derfor at kunne nå ind til deres ubevidste sprogholdninger med denne metode. I min undersøgelse var sprogpå prøverne i masketesten autentiske eksempler på facebookopdateringer som jeg havde anonymiseret.

Jeg havde to varianter af sprogmasketesten, hvoraf cirka halvdelen af respondenterne fik den ene og halvdelen den anden. De to varianter afveg kun fra hinanden ved at der i den ene var stavfejl i statusopdatering 2, 5, 6, 8, 10 og 11, og den anden havde stavfejl i

statusopdatering 3, 4, 7, 9, 12 og 14. Således er der altså en korrekt og en ukorrekt version af statusopdateringerne. Fx lyder opdatering 8 i version A: ”Undskyld, men hvad sker der lige for mig og damer?”, mens den i version B mangler det stumme *h* i *hvad*: ”Undskyld, men vad sker der lige for mig og damer?”. På den måde har jeg kunnet sammenligne de unges holdninger til den samme statusopdatering med og uden stavfejl og se om de vurderede personen med stavfejl anderledes end personen uden. Ingen af de to sprogmasketvarianter havde stavfejl i statusopdatering 1 og 13. De unges bedømmelser af personerne bag disse to statusopdateringer skulle derfor nødtigt adskille sig for meget fra hinanden da det ville indikere at der var for stor forskel på de to respondentgrupper, og man ville derfor ikke kunne regne med eventuelle forskellige holdninger til de øvrige statusopdateringer med og uden stavfejl.

Jeg har begrænset mig til kun at undersøge holdninger til ortografiske *fejl*, altså afvigelser fra normen der kan formodes at være utilsigtede. Det er naturligvis altid problematisk at kategorisere på baggrund af hensigt, men kategorien skal ses som modsætning til tydeligt tilsigtede kreative stavformer som fx ”HVAD?!?!?!?!”, ”knuzzer” og ”4real?”.

De stavfejlstyper som jeg har valgt at undersøge holdninger til, er sær- og sammenskrivningsfejl (*møde pligt* for *mødepligt*, *enelleranden* for *en eller anden*, *røv hul* for *røvhul* og *matematik opgave amok* for *matematikopgaveamok*), manglende præsens-*r* (*køre* for *kører* og *score* for *scorer*), fonologisk betingede vokalfejl (*værd* for *verden* og *kvestet* for *kvæstet*), fejl ved stumme bogstaver (*vad* for *hvad* og *veninner* for *veninder*) og fejl i

dobbelt- og enkeltkonsonant (*stike* for *stikke* og *køtter* for *køter*). I spørgeskemaet har jeg endvidere spurgt om holdninger til slåfejl og forkert brug af store og små bogstaver.

Nedenfor har jeg indsat et eksempel fra sprogmasketesten hvoraf de skalaer som respondenterne skal bedømme personerne bag

statusopdateringerne på, fremgår (eksemplet er uden stavfejl).

Hvordan tror du denne dreng er? (sæt ét kryds per linje)

klog									dum
usikker									selvsikker
tjekket									utjekket
frembrusende									genert
spændende									kedelig
ikke til at stole på									til at stole på
effektiv									sløv
snobbet									nede på jorden
flink									usympatisk

I spørgeskemaet stillede jeg de unge en række spørgsmål om hvor meget de gik op i stavning på Facebook, og om de generelt blev irriteret over stavfejl på siden. Derudover

bad jeg dem anføre om en række stavfejlstyper var slemme når de blev lavet på Facebook, og derefter at rangere hvilke af typerne der ville være værst at lave her.

Grafen viser fordelingen af respondenternes svar på spørgsmålet "Hvor meget betyder det for dig hvordan du staver på Facebook?" fordelt på en femtrinsskala, hvor 1 er "Det betyder ingenting" og 5 er "Det betyder rigtig meget".

De unge gør sig umage

Resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen viser at de adspurgte unge faktisk går temmelig højt op i deres stavning på Facebook. Som det fremgår af grafen, går respondenterne generelt højt op i hvordan de staver på Facebook: Hele 77 % har sat deres kryds ved enten 4 eller 5. Og det afspejler fint de holdninger de unge fremførte i de debatter vi havde efter spørgeskemaudfyldelsen. De unge fortalte her at de syntes det var pinligt at lave stavefejl på Facebook for som en af dem sagde: ”Man vil jo ikke have at folk skal tro at man er sådan en dum en der ikke kan stave”.

Fejl ved stumme bogstaver er de værste

Resultaterne fra spørgeskemaet viser at de unge mener at fejl i stumme bogstaver er den værste af de udvalgte stavefejlstyper. 89 % svarede bekræftende på at det var slemt at lave denne type stavefejl på Facebook. Den næstværste stavefejlstype var ifølge de unge fejl i dobbelt- og enkeltkonsonanter som 80 % mente var slemme. Til sammenligning fandt blot 29 % fejl i sær- og sammenskrivning slemt, og 44 % mente at præsens-*r*-fejl var slemme.

Diagrammet på side 5 viser den procentmæssige svarfordeling på spørgsmålet ”Er følgende stavefejl slemme hvis de skrives på Facebook?”

Som det fremgår af diagrammet, er det et fåtal af de unge der finder forkert brug af store og små bogstaver, slåfejl og sær- og sammenskrivningsfejl på Facebook slemme. Det er et interessant resultat fordi de to førstnævnte fejltyper må formodes at være de letteste at undgå. Resultatet antyder således

at de unge finder det værre at være en dårlig staver end at være en doven staver.

Statusopdatering

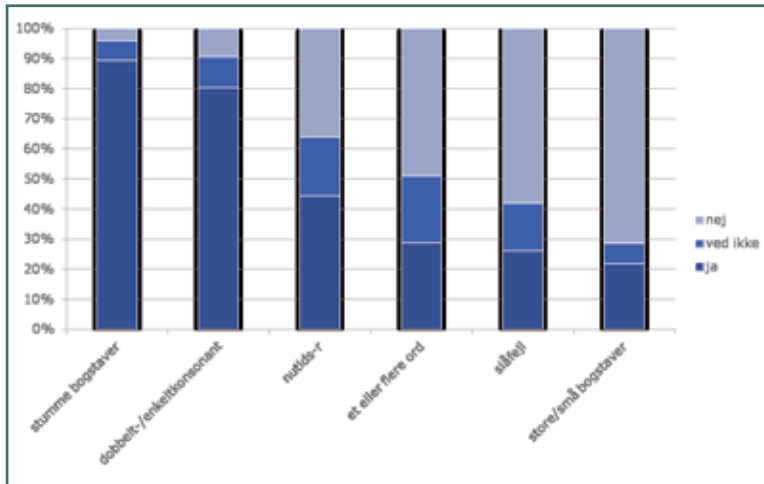
En statusopdatering er på Facebook en kommentar man kan skrive som bliver vist på ens facebookvenners startside når de logger på Facebook. Der findes ikke noget afgrænset emne for statusopdateringer, men det er ofte en holdningstilkendegivelse, en lille anekdote om noget man har oplevet, eller nyheder om hvad der foregår i ens liv.

Ingen fordele ved at stave dårligt

Jeg har signifikantstestet alle forskelle på de unges vurderinger af sprogasketesten. Ved alle signifikante forskelle er personen bag statusopdateringen med stavefejl blevet vurderet mere negativt end uden stavefejl. Der er således intet der tyder på at de unge på nogen af skalaerne oplever stavefejlene positivt.

Der var ingen signifikante forskelle i vurderingerne af de to opdateringer der var ens i de to versioner af testen hvilket altså indikerer at de to respondentgrupper er ens nok til at det er rimeligt at sammenligne deres vurderinger.

Der var ligeledes ingen signifikante forskelle på nogen af statusopdateringerne på skalaerne ”frembrusende – genert”, ”til at stole på – ikke til at stole på”, ”nede på jorden – snobbet” og ”spændende – kedelig” hvilket tyder på at stavefejl ikke i sig selv har nogen indflydelse på hvordan man bliver opfattet på disse skalaer. Resultaterne viser at det derimod især er på de skalaer der har at gøre med kompetence, nemlig ”effektiv-sløv”, ”selvsikker-usikker” og især ”klog-dum”,

Diagrammet viser den procentmæssige svarfordeling på spørgsmålet: "Er følgende stavefejl slemme hvis de skrives på Facebook?"

man bliver nedvurderet når man laver stavefejl på Facebook.

Som i spørgeskemaet er de stærkeste resultater i sprogmasketesten angående fejl ved stumme bogstaver. I begge testens statusopdateringer med fejl i stumme bogstaver bliver personen med stavefejl vurderet som signifikant dummere end personen der staver ordet korrekt. Personen der staver *hvad* uden *h* bliver desuden vurderet som signifikant mindre tjekket og signifikant mere sløv end når ordet er korrekt stavet. Sprogmasketesten underbygger således resultatet fra spørgeskemaet om at fejl i stumme bogstaver ifølge de unge er den værste af de udvalgte fejltyper man kan lave på Facebook.

Andre resultater af sprogmasketesten er mindre entydige. Fx bliver personerne med *køre* i stedet for *kører*, *køtter* i stedet for *køter* og *kvestet* for *kvæstet* vurderet som signifikant dummere end personerne der staver disse ord korrekt, men der er ingen signifikante forskelle på de samme stave-

fejlstyper *score* i stedet for *scorer*, *stike* for *stikke* og *værd* for *verden*. Der kan være mange grunde til dette, fx kan det være at respondenterne ikke har opdaget de sidstnævnte stavefejl. En anden mulighed er at de unge ikke, som jeg i denne undersøgelse er gået ud fra, nedvurderer bestemte typer af stavefejl, men i stedet bestemte ord, og at det konstruerede fejltypetegn jeg bruger i min undersøgelse, ikke er gældende hos de unge. Måske vækker manglende præsens-*r* i *køre* stærke følelser hos de unge fordi det er et relativt ofte forekommende verbum, mens *score* ikke gør det fordi det ikke forekommer lige så hyppigt, eller måske fordi det er et engelsk låneord som man derfor har større tolerance for ikke følger de danske bøjningsmønstre.

Sær- og sammenskrivningsfejl er klart den fejltipe som de unge reagerede mindst på i de to sprogmaskeversioner på trods af at der var fire eksempler på denne fejltipe. Kun personen der skrev *enelleranden* blev vurderet >

som signifikant mere sløv end personen der stavede det korrekt, hvorimod der ingen signifikante forskelle var på de øvrige skalaer. Også dette resultat stemmer altså meget godt overens med resultatet af spørgeskemaundersøgelsen.

Der er ingen signifikante forskelle på hvordan piger og drenge vurderer stavfejlene i sprogmasketesten.

Det mest iøjnefaldende, og for mig overraskende, resultat var at de unge ikke fandt præsens-*r*-fejl og sær- og sammenskrivningsfejl slemme. Dette resultat står nemlig i skarp kontrast til en undersøgelse som Carsten Elbro lavede i 2004 af Mål og Mæles læsere (Elbro 2004) om de mest irriterende stavfejl. Elbros respondenter mente at fejl i præsens-*r* var den mest irriterende stavfejlstype skarpt efterfulgt af fejl i sær- og sammenskrivning. De forskelle der er mellem Elbros og mine resultater, skyldes muligvis at Elbros respondenter var ældre og mere sprogligt bevidste end mine. I hvert fald er de yngre generationer mere tolerante overfor disse typer af stavfejl end de ældre.

Påvirkning fra engelsk eller fra autokorrekturen?

Men hvorfor mener de unge ikke at det er et stort problem at sær- og sammenskrive ord forkert og at lave præsens-*r*-fejl? Flere af de unge sagde at det sjældent var meningsforstyrrende fejl, og at man jo kunne regne meningen ud ud fra sammenhængen. Dette argument holder dog næppe, eftersom fejl i stumme bogstaver, som de unge jo fandt, var den værste stavfejlstype, som regel heller ikke er meningsforstyrrende. Min bedste forklaring på de unges afslappede holdning til

sær- og sammenskrivningsfejl er den stadige indflydelse fra engelsk hvor man i høj grad særskriver ord og alligevel forstår meningen ud fra sammenhængen.

En anden forklaring kan være at de unge til tider har for stor tiltro til computerens stavkontrol, som nogle gange sætter røde streger under helt legitime sammenskrivninger, mens den fint accepterer særskrivningsversionen. Således vildleder computeren de unge til at tro at deres rigtigt sammensatte ord er en fejl, ligesom den ikke retter fejlagtige særskrivninger. På samme måde retter stavkontrollen ikke præsens-*r*-fejl fordi den ikke kan foretage en tilstrækkelig god grammatisk sætningsanalyse.

Hvordan ser det ud i de traditionelle medier?

Spørgsmålet er så om disse holdninger er genrespecifikke for facebookmediet, eller om de unge har de samme holdninger til stavfejlstyperne i de traditionelle medier? Jeg har lavet en mindre tillægsundersøgelse med tre klasser på Brøndby Gymnasium som respondenter. Eleverne har fået det samme spørgeskema som mine øvrige respondenter, blot med den undtagelse at disse elever blev bedt om at tage stilling til stavfejlene hvis de var i fx en stil.

Resultaterne af denne undersøgelse kan naturligvis ikke formodes at være repræsentative for unge danskere i samme grad som mine andre undersøgelser fordi der er så få respondenter, men de kan måske alligevel give et praj om hvordan de unges holdninger er.

I undersøgelsen rangerede de unge stavfejlene næsten ligesom de unge i det oprindelige

spørgeskema. Dog mente de ikke overraskende at det generelt var lidt værre at lave stavefejl i en dansk stil end på Facebook. Et overraskende resultat var at forkert brug af store og små bogstaver i denne undersøgelse blev rangeret som den værste stavefejlstype hvis den skrives i en stil, hvor den var den mindst slemme stavefejl på Facebook. De øvrige stavefejlstyper blev rangeret i samme rækkefølge som i den tidligere undersøgelse.

Resultatet tyder således på at forkert brug af store og små bogstaver er den eneste af stavefejlstyperne som de unge har genreafhængige holdninger til. Igen skal det dog pointeres at det vil kræve nye undersøgelser at fastslå dette fuldstændigt.

Kan undersøgelsen sige noget om fremtiden?

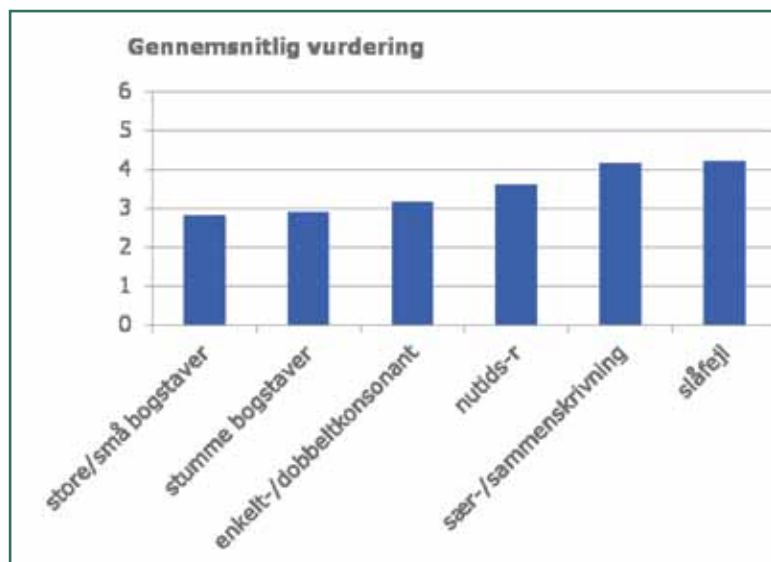
Hvis jeg ud fra min undersøgelse skal give et bud på udviklingen i ortografien, vil det være

Anna Kristiansen er videnskabelig medarbejder i Dansk Sprognævn.

at man i fremtiden skal forvente at de unge i stadig større grad vil lave fejl i sær- og sammenskrivning. De finder ikke denne fejltipe særlig slem og dømmer ikke andre der laver den, og deres motivation for at stave disse ord korrekt kan derfor forventes at være temmelig lille. Det samme er muligvis gældende for præsens-*r*-fejl, dog i lidt mindre grad.

Man skal dog ikke forvente at de unge bare vil stave som det passer dem. Min undersøgelse har vist at de generelt går højt op i at stave korrekt på Facebook, og de er fuldt be-

Diagrammet viser respondenternes gennemsnitlige rangering af hvor slemme stavefejlstyperne er hvis de skrives i fx en stil. Et er værst, og seks er mindst slem.

vidste om at de selv dømmes og bliver dømt på deres staveevner.

Jeg mener derfor ikke at der er grund til bekymring for det danske skriftsprogs status. Skriftsproget skal ligesom talesproget udvikle sig. Det har det altid gjort, og det vil det altid gøre.

Det betyder dog ikke at vi ikke skal forsøge at lære de unge at stave alle ord korrekt. Elbros undersøgelse (2004) tyder på at de unge endnu er alene om deres tilbagelænedede holdning til fejl i præsens-*r* og sær- og sammen-skrivning, og selvom de ikke dømmes hinanden når de laver disse stavefejl, kan man ikke forvente at det samme gælder de ældre generationer. De irriteres af disse stavefejlstyper, og for de fleste af os fremstår folk med fejlene stadig som usikre sprogbrugere.

Litteratur

Elbro, Carsten (2004): "Irriterende stavefejl" i *Mål og Mæle*, 27 (3), 20-27.

Kristiansen, Tore (1999): "Unge sprogholdninger i Næstved 89 og 98". *Danske Folkemål* 41, 139-162.

Kristiansen, Tore (red.) (2006): *Nordiske sprogholdninger. En masketest*, Novus Forlag, Oslo.

Kristiansen, Tore, Peter Garrett & Nikolas Coupland (2005): "Introducing subjectivities in language variation and change". *Acta Linguistica Hafnien-sia*, vol. 37, 9-35.

Holger Fortolker, klogeåge og Bikerjens – eller er det Biker-Jens?

Af Margrethe Heidemann Andersen

I Retskrivningsordbogen, 4. udg., 2012, § 12, stk. 3, står der at "Navne på personer, herunder fornavne, mellemnavne, efternavne, øgenavne, kælenavne og tilnavne, skrives med stort:

Else, Else Hansen, Anne Friis Jensen, Peter Overgård, Hansen, Fyrtårnet, Fy, Bivognen, Bi, Putte, Børge Braktud, Kirsten Giftekniv, Thorkil Livrem, PH, Storm P., Store Robert, Valdemar Sej, Alexander den Store, Gorm den Gamle, Margrethe den Anden".

Eksemplerne er alle enten almindelige danske personnavne (fx *Else Hansen, Peter Overgård*) eller navne (kælenavne, øgenavne eller tilnavne) på kendte danskere (fx *PH, Thorkil Livrem, Valdemar Sej, Margrethe den Anden*). Undtagelserne er *Kirsten Giftekniv* der bruges om 'en person der forsøger at gøre to personer interesserede i hinanden' (jf. Politikens Nudansk Ordbog, 2010) og *Børge Braktud*, der vistnok bruges som øgenavn for en person med braktud, altså

en fladtrykt næse. I de fleste af eksemplerne står propriert (egennavnet) først efterfulgt af et substantiv, et adjektiv e.l. der beskriver en egenskab ved den person der bærer fornavnet, fx *Thorkil Livrem* (om politikeren Thorkil Kristensen, der var forkæmper for flere spareprogrammer, jf. udtrykket ”at spænde livremmen ind”), og *Valdemar Sejrr* (om Valdemar den Anden, der fik tilnavnet Sejrr pga. sine mange erobringstogter). I et enkelt af eksemplerne står personnavnet dog på andenpladsen, mens det beskrivende adjektiv står på førstepladsen, nemlig *Store Robert* (om kunstneren Robert Jacobsen). Det er dog fælles for alle eksemplerne at de skrives i to ord, og at hvert ord skrives med stort. Det gælder også når propriert bliver brugt appellativisk, altså som fællesnavn, som *Kirsten Giftekniv* i eksemplet her: ”Jeg har altid været en Kirsten Giftekniv, og jeg elsker at se, når det hele går op, og det lykkes for mine medlemmer at finde den eneste ene” (BT 23.10.1999). Lignende propriert der bruges appellativisk, som *Holger Fortolker* (om person der er tilbøjelig til at overfortolke), *Karl Smart* (om person der er (lovlig) smart) og *Ole Opfinder* (om person der er god til at opfinde ting), skal derfor alle skrives i to ord og med store begyndelsesbogstaver. Sådanne forbindelser adskiller sig altså ikke, hverken mht. udtale eller skrivemåde, fra toleddede personavne. *Karl Smart* skrives altså på samme måde som *Karl Stegger*, og *Ole Opfinder* skrives på samme måde som *Ole Olsen*.

Klogeåge

Sammensætninger som *spørgejorgen* og *tudemarie* er af en lidt anden type end *Karl Smart*

og *Kirsten Giftekniv*. Betegnelserne *spørgejorgen* og *tudemarie* udtales begge med almindeligt sammensætningstryk, dvs. med hovedtryk på det første led og bitryk på det andet, og de skal derfor skrives i ét ord ligesom andre sammensætninger med hhv. *spørge-* og *tude-* som forled, fx *spørgeskema* og *tudefjæs*. Desuden bruges de begge normalt appellativisk og har således i almindelig sprogbrug mistet deres forbindelse til hovedpersonerne i børnebøgerne om den spørgelystne Jørgen og den tudevorne Marie. Derved ligner *spørgejorgen* og *tudemarie* de mange andre sammensætninger af denne type (se fx Nyt fra Sprognævnet 2010/4) der findes i dansk, fx *kluddermikkel*, *sjuskedorte* og *dovenlars*. Også *klogeåge* (der bruges om en person der er lidt for glad for at imponere andre med sin viden) skrives på denne måde, altså i ét ord og med lille begyndelsesbogstav.

Bikerjens eller Biker-Jens?

Derudover findes der en del eksempler på sammensætninger hvori der indgår et proprium, og som i sig selv fungerer som et proprium. Foruden *Bikerjens* (om en af de tidligere deltagere på Robinsonekspeditionen) er der fx *Fattigarina* (om den enlige mor der af SF's Özlem Cekic blev fremhævet som et eksempel på en fattig person i Danmark) og *Facebook-ditte* (om Venstres tidligere pressekonsulent der på Facebook kom med sine uforbeholdne meninger om ansatte på Christiansborg) for blot at nævne nogle få, kendte eksempler. Alle de nævnte eksempler udtales med almindeligt sammensætningstryk og skal derfor skrives i ét ord. Men i modsætning til *spørgejorgen* og *tudemarie* er der her tale om propriert, der ovenikøbet betegner nulevende danskere. >

Sammensætninger som *Fattigcarina* og *Bikerjens* (altså sammensætninger der indeholder et proprium, og som i sig selv er et proprium) skal ifølge Retskrivningsordbogens § 12.10 skrives med stort begyndelsesbogstav, fx *Nillermann*, *Annapige*, *Nazityskland* og *Udkantsdanmark*. Reglen gælder altså både for de sammensætninger hvor propriet står på førstepladsen (*Annapige*), og for de sammensætninger hvori propriet kommer på andenpladsen (*Nazityskland*). Der står ganske vist ikke direkte noget om hvordan man skriver sammensætninger hvor det er et personnavn (og ikke et landenavn) der står på andenpladsen, men hvis man kan skrive *Vestjylland*, *Sydsjælland* og *Nazityskland* på denne måde, må man også kunne skrive *Bikerjens*, *Fattigcarina* og *Facebookditte*. Problemet er blot at disse skrivemåder strider mod den almindelige sprogbrug hvor man vist nærmest kun ser skrivemåder med bindestreg, altså *Biker-Jens* (evt. *biker-Jens*), *Fattig-Carina* (evt. *fattig-Carina*) og *Facebook-Ditte* (evt. *facebook-Ditte*). Man kan også støde på skrivemåder uden bindestreg, altså *BikerJens*, *FattigCarina* og *FacebookDitte*, men disse skrivemåder er ikke korrekte ifølge de almindelige principper om brugen af små og store bogstaver i dansk og kan derfor ikke forsvares. Og da propriet altid skal skrives med stort begyndelsesbogstav, må stavemåden *biker-Jens* også siges at være ukorrekt. Men da brugen af bindestreg er så udbredt som den er – og da den i øvrigt ikke er i modstrid med de gældende regler – må stavemåden med bindestreg kunne forsvares. Det betyder at både *Bikerjens* og *Biker-Jens* (og tilsvarende *Fattigcarina* og *Fattig-Carina* og *Facebookditte* og *Facebook-Ditte*) er korrekte stavemåder. I øvrigt er dannelsen til-

Margrethe Heidemann
Andersen er seniorforsker
i Dansk Sprognævnet

syneladende ret populær. Da partiet Høyre vandt det norske folketingsvalg i september 2013, kunne man i de danske medier læse om Norges Jern-Erna (en skrivemåde hvor bindestregen i øvrigt må være næsten obligatorisk af hensyn til læsbarheden), ligesom grundlæggeren af Jensens Bøfhus er kendt under tilnavnet *Bøf-Jensen* (eller *Bøfjensen*).

Lille-Jørgen

At det ikke altid er helt nemt at afgøre hvordan sammensætninger af den type der har været beskrevet i artiklen her, skal skrives, kan eksemplet *Lille Jørgen* (eller *Lille-Jørgen* eller *Lillejørgen*) illustrere. Udtales propriet med tryk på såvel *Lille* som på *Jørgen*, skal det skrives i to ord med stort begyndelsesbogstav (ligesom *Store Robert* eller *Blå Bjarne*, der bruges om en bestemt vælgertype der svinger mellem rød og blå blok), altså *Lille Jørgen*. Udtales det med sammensætningstryk, kan det skrives *Lillejørgen* eller *Lille-Jørgen* (ligesom *Bikerjens* og *Biker-Jens*). Og er *Jørgen* slet ikke lille, men derimod spørgelysten, taler vi om en *spørgejørgen*, der dermed slet ikke er et proprium.

Virus, virusser, vira

SPØRGSMÅL: Pluralisformen af det oprindelig latinske ord *virus* har været genstand for debat i dagspressen med udgangspunkt i et spørgsmål til Dansk Sprognævn. Hvad er den korrekte form, og hvor kommer den egentlig fra?

SVAR: Retskrivningsordbogen, 4. udgave, 2012, giver tre muligheder, nemlig *virus*, *virusser* og *vira*. De to første følger etablerede danske bøjningsmuligheder, nemlig nul eller *-er* som pluralisendelse. Den sidste er en nydannelse, måske under påvirkning af eller direkte lånt fra engelsk, hvor den også findes. Relativt ny, i hvert fald; den har stået i Retskrivningsordbogen siden 1955, og den findes også i andre ordbøger siden 50'erne.

En af debattørerne ville afskaffe formen *vira* med henvisning til at *virus* på latin skulle være fjerde bøjning og flertalsformen derfor *virus* – eller til nød fordansket som *virusser*. En anden mente at problemet var let at løse, med henvisning til at *virus* skulle være et intetkønsord af anden bøjning, og det skulle give formen *vira* som den eneste korrekte. Begge tager udgangspunkt i at ordet ikke bare er oprindelig latinsk, nu optaget i dansk, men at det skal behandles som et latinsk ord og derfor skal bøjes i overensstemmelse med den latinske grammatik.

Men for det første er det ifølge sprog-

nævnsbekendtgørelsen udtrykkelig Sprognævnets opgave at sørge for at ”fremmedord, der er blevet almindelige i dansk, skrives i overensstemmelse med de regler, der gælder for oprindelige danske ord og ældre låne- og fremmedord i dansk”, ikke at sørge for at låneord bøjes i overensstemmelse med forholdene i det långivende sprog. Det gælder især ord fra græsk, latin og fransk, mens ord fra andre sprog (fx engelsk) ”som hovedregel [skrives] i overensstemmelse med skrivemåden i det pågældende sprog eller med international praksis.” Dette princip giver mulighederne *virus* og *virusser*. Et andet hovedprincip er at et ords skrivemåde kan justeres i overensstemmelse med den praksis som følges af ”gode og sikre sprogbrugere i deres skriftlige sprogbrug”. Det åbner for *vira*.

Hvis man søger efter de tre former på Ugeskrift for Lægers hjemmeside, så finder man 586 gange *virus*, som både kan være singularis og pluralis, 50 gange *vira*, som kun kan være pluralis, og 1 gang *virusser*, som også kun kan være pluralis. I de landsdækkende dagblade er tallene for de sidste to år 957 gange *virus*, 154 gange *vira*, og 20 gange *virusser*. Altså nogenlunde samme fordeling som i ugeskriftet, men relativt med lidt flere *vira* og *virusser*. Både *virus* og *vira* er altså ret udbredt blandt gode og sikre brugere af >

dansk sprog og dansk lægesprog, og derfor bør de også findes i Retskrivningsordbogen. Man kan følge udviklingen i lægesproget i Klinisk Ordbog. I 4. udgave fra 1951 står der: ”ordet har i klassisk latin ingen flertalsform; nu til dags benytter human- og veterinærpatologer gerne *vira*, plantepatologer *virus* som flertalsform”; i 5. udgave fra 1958 står der: ”nu til dags benytter nogle *virus*, andre *vira* som flertalsform”; og siden 7. udgave fra 1966 har formuleringen været ”som flertalsform benyttes nu almindeligt *virus*, tidligere ofte *vira*”.

For det andet er det på ingen måde ligetil at afgøre hvordan ordet skulle bøjes på (klassisk) latin. Problemet er at det latinske ord *virus* havde en helt anden betydning end det danske ord *virus*. På klassisk latin betød det ’slim’ eller ’gift’, og derfor havde det, ligesom det danske ord *slim*, ikke nogen pluralisform. Ord der betegner noget der ikke kan tælles, kan ikke have pluralisformer. Derfor er det ikke mærkeligt at der ikke kendes en klassisk latinsk tekst med en pluralisform. Men på dansk og andre moderne sprog bruges ordet om en bestemt type af smitstoffer, altså om noget der kan tælles, og derfor opstår der behov for en pluralisform. Hvis denne udvikling havde fundet sted i oldtiden, ville de gamle romere sikkert have fundet pluralisformen i det bøjningsmønster ordet i øvrigt følger.

Hvis ordet havde været fjerde bøjning, så havde det kunnet danne pluralisformen *virus* i analogi med andre ord af denne bøjning. Men ordbøgerne og grammatikkerne er enige om at *virus* er anden bøjning, så det går ikke.

På nettet kan man finde en diskussion af muligheden for at *virus* er fjerde bøjning (<http://cervone.gmu.edu/etc/virus.html>). Det viser sig at denne mulighed hviler på at ordet ét bestemt sted i én tekst af en forfatter der ikke havde latin som modersmål, fortolkes som en genitivform, men der er også andre fortolkningsmuligheder. *Virus* som pluralisform er med andre ord ikke god latin, men dansk. Men så anden bøjning da? Her finder vi pluralis på *a* ved intetkønsord som *templum*, *templa*, og *virus* er intetkøn. Men *virus* er en undtagelse fra reglen om at intetkønsord af anden bøjning ender på *um*, så der kan heller ikke her findes nogen analogi. *Vira* som pluralisform er derfor heller ikke god latin, men dansk (og engelsk), selv om den afviger fra de gængse danske bøjningsmønstre. Begrundelsen for de danske (og andre moderne) pluralisformer findes ikke i latin, men i den moderne sprogbrug. Det er egentlig ikke så sært, for indtil for ca. 150 år siden var der ikke brug for dem, og da der blev brug for dem, var latin for længst et dødt sprog.

OR

Type-2-diabetes-behandling

SPØRGSMÅL: Det fremgår af § 57.7 i Retskrivningsordbogen (4. udgave, 2012) at man bruger bindestreg i sammensætninger som *formel 1-racer* og *type 2-diabetes*. Men hvad gør man hvis man vil føje endnu et led til sådanne sammensætninger? Skal det skrives *type 2-diabetes-behandling* eller *type 2-diabetesbehandling* eller evt. noget helt tredje?

SVAR: Det skal skrives *type 2-diabetes-behandling* eller eventuelt *type-2-diabetes-behandling*. Forklaringen er at *type 2-diabetes-behandling* består af 3 led, nemlig *type 2 + diabetes + behandling*. Førsteleddet *type 2* består af et substantiv og et taltegn og er skrevet i mere

end ét ord. Når en sådan forbindelse sættes sammen med endnu et led, kræves der en bindestreg mellem sammensætningsdelene (jf. § 57.7 om gruppesammensætninger), altså *type 2-diabetes*. *Type 2-diabetes* kan så være førsteled i en ny gruppesammensætning, nemlig *type 2-diabetes-behandling*, hvilket altså udløser endnu en bindestreg. Ifølge retskrivningsreglerne må man også sætte bindestreg mellem alle sammensætningsdelene i sådanne sammensætninger, og det vil sige at *type-2-diabetes-behandling* også er en korrekt skrivemåde.

MHA

Sagen er bøf

SPØRGSMÅL: Er det danske udtryk *sagen er bøf* mon lånt og omfortolket fra svensk?

SVAR: Det er lykkedes mig at finde frem til to udklip om at det danske udtryk *sagen er bøf* er lånt fra svensk *saken er biff*.

I Kaj Boms ”Mere om slang” (1950) står der om udtrykket: ... ”Det synes der jo ikke mening skabt i, men går man til svensk, finder man soldaterudtrykket »saken er biff«, opstået ved udlæsning av dokumentpåskriften »bif.«, forkortelse for »bifalles«. Og svensk »biff« betyder jo netop »bøf«. Ordet er sikkert kommet til Danmark lige efter kapitulationen 1945 med de hjemvendende danskere.”

I det andet udklip fra Politiken 25.1.1963 oplyser Poul Lillesø fra Dragør at: «Det besynderlige udtryk »Sagen er bøf« er – efter alt at dømme – begyndt som lufthavns-slang i SAS. I Sverige godkendes ansøgninger med påtegning bif = bifaldet. (Saken er bifallen). Muligvis via lydigheden med engelsk beaf er det gået over til »Sagen er bøf« som en humoristisk, madglad folkeetymologi.»

IEM

Piloter

SPØRGSMÅL: Kan ordet *pilot* bruges som betegnelse for 'guide, vejleder'?

SVAR: Uden for sammensætninger bruges ordet *pilot* i dag næsten kun i betydningen 'person der styrer et luftfartøj'. Det fremgår af opslaget i Den Danske Ordbog (<http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=pilot>), som er den største ordbog der beskriver den aktuelle sprogbrug:

person som (erhvervsmæssigt) flyver et luftfartøj

synonym: *flyver, se også trafikflyver*

Men i vores samlinger finder man også sammensatte ord som *dragsterpilot, formel 1-pilot* og *speedbådspilot* om personer der styrer andre (hurtige) befordringsmidler.

I Ordbog over det danske Sprog (<http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Pilot.1>), som beskriver sprogbruken fra omkring 1700 til omkring 1950, har ordet den overordnede betydning:

1) *person, der styrer et medror forsynet befordringsmiddel.*

Herunder hører så to underbetydninger:

1.1) (*nu sj.*) *d. s. s. Lods 1. Lybekkerne toge (vejen gennem Storebælt) og komme med deres Skibe lykkeligen igiennem ved Hielp af erfarne Piloter. Holb.DH.II.817. VThist. B.34.*

1.2) *fører af luftskib (-ballon) ell. (især) flyvemaskine. Meyer.⁸JVJens.SØ.36. jf. Pilotballon, (meteorol.)*

om en til meteorologiske iagttagelser opsendt, med fører (pilot) forsynet ballon. OrdbS.

Fra 1960 bliver ordet udbredt som førsteled i sammensætninger som *pilotforsøg, pilotprojekt* i betydningen 'forsøgs-; prøve-; skitse-', senere også som andet led i ord som *fartpilot* (1978), *parkpilot* (2005) med betydningen 'automatisk styresystem', begge med afsæt i den gamle betydning af ordet: 'lods', måske under påvirkning fra engelsk hvor begge de betydninger som ODS giver, er levende. Supplementet til ODS har *autopilot* med et belæg fra 1930'erne.

Også betydningen 'guide, vejleder', som er blevet udbredt når ordet anvendes som andet sammensætningsled, tager afsæt i den gamle betydning 'lods'. Det tidligste ord af den type er sandsynligvis *kaospilot*, som vi har registreret første gang i 1991 da uddannelsen blev oprettet. Lidt senere dukker *gadepilot* og *sexpilot* op, begge fra 1996 og begge knyttet til kommunale projekter, det sidste med det formål at lære unge at bruge prævention. *Kærlighedspilot* (2005) er sandsynligvis en engangsdannelse. De ord spørgeren selv anfører som eksempler på den nye brug, *stresspilot, helbredspilot, procespilot* og *sundhedspilot*, viser også tydeligt at ordet *pilot* kan have betydningen 'lods, guide, vejleder' når det bruges som andetled i sammensætninger. Når ordet bruges alene, forekommer det derimod sjældent eller aldrig i denne betydning.

OR

Vy eller vue?

SPØRGSMÅL: Jeg har til min overraskelse opdaget at ordet *vue* (altså 'udsigt') også kan skrives *vy*. Er det nogen særlig almindelig stavemåde?

SVAR: Nej, det er det ikke, men der er tale om en forholdsvis gammel dansk stavemåde af det franske ord *vue*. Ordet er første gang med i Saabys Retskrivningsordbog, 7. udgave, 1918, med stavemåderne *vu* eller *vy*. Disse to stavemåder bibeholdes indtil den første udgave af Retskrivningsordbogen udkom i 1955, hvor ordet staves *vue* (altså som på fransk) eller *vy*.

I Den Danske Netordbog på ordbogen.com kan man under opslagsordet *vy* læse at denne stavemåde ikke anbefales, og at man i stedet rådes til at bruge *vue*. Det er et tydeligt tegn på at stavemåden *vy* ikke er særligt udbredt i dansk, og det bekræftes da også af en søgning på Infomedia i august 2013: Her får *et vue* 1941 hits, mens *et vy* kun får 7 hits.

Når begge stavemåder alligevel findes i Retskrivningsordbogen, skyldes det at man har ønsket at beholde en gammel fordanskning som *vy* i retskrivningen, også selvom den tilsyneladende kun sjældent bruges. I øvrigt ser det ud til at man ofte bruger det engelske ord *view* i betydningen 'udsigt' som i dette citat fra Politiken 20.7.1993: "Bakketoppen midt i dalen tilbyder et view udover et panorama af besynderlige bjergformationer, der omkranser en frodig dal-eng bevokset med Californiske red-pines". Dette ord findes dog indtil videre kun i fremmedordbøgerne.

MHA

Generelle abonnementsvilkår

Levering

Nyt fra Sprognævnet udkommer 4 gange om året, i marts, juni, september og december. Hvis du midt i måneden endnu ikke har modtaget bladet, bedes du henvende dig til Dansk Sprognævn for at få tilsendt et erstatningseksempplar.

Betaling

Abonnementet betales forud, og opkrævning sker i januar, enten ved at Dansk Sprognævn sender dig et indbetalingskort (til betaling på posthuset, i banken eller via netbank) eller via BetalingsService (BS).

Som ny abonnent modtager du de numre der er udkommet i indværende år, samt et indbetalingskort for et fuldt årsabonnement.

Pris

Prisen er 100 kr. om året. Du betaler for et år ad gangen, så selvom du opsiger dit abonnement midt på året, vil du stadig modtage og betale for resten af årets udgivelser.

Varighed og opsigelse

Abonnementet løber indtil du opsiger det skriftligt, enten per brev eller mail. Seneste frist for opsigelse er 10. december. Det er ikke gyldig opsigelse blot at undlade at betale. Ved opsigelse af abonnementet skal du huske selv at opsiges en evt. betalingsaftale med BS.

Flytning

Flytning skal du meddele per telefon, mail eller brev. Ved henvendelser om abonnementet skal du have dit abonnementsnummer klar.

Nyt fra Sprognævnet

2013/4 · december

Unges holdninger til stavfejl på Facebook 1

*Holger Fortolker, klogeåge og
Bikerjens – eller er det Biker-Jens?* 8

SPØRGSMÅL OG SVAR

Virus, virusser, vira 11

Type-2-diabetes-behandling 13

Sagen er bøf 13

Piloter 14

Vy eller vue? 15

Næste nummer udkommer i marts 2014

Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Dtp: Jannerup A/S

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 100 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Abonnement mv.:

Telefon: 33 74 74 09 eller
moerch@dsn.dk

Spørgetelefon: 33 74 74 74
(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15)

www.dsn.dk
www.sproget.dk